

MATERIJALNO-PRAVNI USLOVI ZA PATENTNO-PRAVNU ZAŠTITU PRONALASKA

REZIME: Patent predstavlja subjektivno pravo kojim se štiti pronalazak. Ovo određenje se u pravnoj nauci još naziva patent u materijalnom smislu, dok u formalnom on predstavlja ispravu koju izdaje nadležni državni organ, koja je dokaz da je određeno lice imalac prava iz patenta.

Da bi dobio pravnu zaštitu pronalazak mora da se manifestuje u nekoj materijalnoj formi, mehanizmu, pogonu, mašini, tehničkom postupku itd. Ovo predstavlja preduslov dobijanja pravne zaštite. Zakon propisuje i druge uslove koji moraju biti ispunjeni. Oni bi se mogli odrediti u sledećem:

1. novost pronalaska;
2. inventivni nivo;
3. industrijska primenljivost.

Predmet pronalaska koji se štiti patentom po odredbama Zakona o patentima može biti: a) proizvod, a kao primer se navodi uređaj, supstanca, kompozicija i biološki materijal; b) postupak. Takođe, predmet pronalaska se može odnositi i na proizvod koji se sastoji od biološkog materijala ili koji sadrži biološki materijal, postupak kojim je biološki materijal proizveden, obrađen ili korišćen, biološki materijal koji je izolovan iz prirodne sredine ili je proizveden tehničkim postupkom, čak i ako je prethodno postojao u prirodi.

Novost, inovativnost i industrijska primenljivost, kao uslovi patentibilnosti, uz zakonska preciziranja, naučnu obradu i tehničku podršku razradi ovih pojmova, onemogućavaju da patentno bude zaštićeno ono tehničko rešenje koje ne predstavlja novost, ili pak koje nema nikakvu primenljivost, značaj, a dovoljno su široki da omogućavaju zaštitu svih tehničkih rešenja koja to zaslužuju, jer su produkt stvaralačkog rada i imaju svoju primenu u praksi.

Ključne reči: patent, pronalazak, novost, inovativnost, industrija, privreda, primenljivost, pravo, prvenstvo, tehnika, stvaralaštvo

Uvod

Patent predstavlja subjektivno pravo kojim se štiti pronalazak. Ovo određenje se u pravnoj nauci još naziva patent u materijalnom smislu, dok u formalnom on predstavlja ispravu koju izdaje nadležni državni organ, koja je dokaz da je određeno lice imalac prava iz patenta. Zakon o patentima, koji je donela bivša Državna zajednica Srbija i Crna

* Profesor na Pravnom fakultetu za obrazovanje diplomiranih pravnika za privredu i pravosuđe, Univerziteta Privredna akademija.

** Saradnik u nastavi na Pravnom fakultetu za obrazovanje diplomiranih pravnika za privredu i pravosuđe, Univerziteta Privredna akademija.

Gora 2004. god., a koji je kao svoj preuzela Srbija, patent definiše kao pravo koje se priznaje za pronalazak iz bilo koje oblasti tehnike, koji je nov, koji ima inventivni nivo i koji je industrijski primenjiv. Zakonske definicije su uvek oskudnije od onih koje cirkulišu u nauci, tako da naučna određenja pronalaska, kao predmeta patentnog prava sadrže sve njegove elemente, koji za zakonodavca nisu neophodni, ali se u praksi mogu javiti kao predmet spora ili nedoumica, kada se neizbežno traži naučna intervencija. Jedno od takvih, naučnih određenja pronalaska je sledeće:

„Pronalazak je predmet patenta pod kojim se podrazumeva privredno primenjivo intelektualno dobro koje ima inventivni nivo, a sastoji se u uputstvu o nužnim i dovoljnim uslovima koji, silom prirodnog kauzaliteta, neposredno proizvode takvu posledicu u materijalnom svetu da se to smatra novim rešenjem tehničkog problema.”¹

Pronalazak nastaje stvaralačkim radom u oblasti industrijske i zanatske proizvodnje. Kao neposredni predmet zaštite se javlja uspešan krajnji rezultat takvog rada, odnosno pronalazak. „Proces ostvarenja pronalaska počinje razmišljanjem o novom rešenju tehničkog problema; nastavlja se uobličavanjem pronalazačke ideje, da bi se zatim, ta ideja realizovala. Nerealizovana ideja pronalazača ne uživa pravnu zaštitu sve dok se nalazi u duhovnoj sferi.”²

Da bi dobio pravnu zaštitu pronalazak mora da se manifestuje u nekoj materijalnoj formi, mehanizmu, pogonu, mašini, tehničkom postupku itd. Ovo predstavlja preduslov dobijanja pravne zaštite. Zakon propisuje i druge uslove koji moraju biti ispunjeni. Oni bi se mogli odrediti u sledećem:

1. novost pronalaska;
2. inventivni nivo;
3. industrijska primenljivost.

Ukoliko su ispunjeni svi zakonom traženi uslovi, čiju praktičnu sadržinu predstavljaju tehnički standardi i pravila, pronalazak se štiti patentom ili malim patentom.

Šta se smatra pronalaskom?

Opšte prihvaćeno je stanovište da se pronalazačima mora obezbediti pravna zaštita u privrednom iskorišćavanju sopstvenih pronalazaka. Kolika će ona biti, u kojem vremenskom periodu postojati i na koji način ostvarivati je pitanje za koje postoje različita rešenja, mada među njima nema velike razlike. Teorija je zauzela stav, a zakonska rešenja prihvatila, da sve ono što služi unapređenju života i blagostanja čoveka i uopšte društva, može biti predmet patentne zaštite, ukoliko su ispunjeni za to propisani uslovi. Međutim, u slučaju kada je predmet pronalaska dobro koje se koristi za održanje ljudske egzistencije, ne može se dozvoliti da od volje bilo kog pojedinca, pa makar to bio i sam pronalazač, zavisi da li će ono biti dostupno i drugima, ne dovodeći u pitanje potrebu za obezbeđenjem drugih vrsta pravne zaštite i uopšte korisnosti. Svedoci smo ubrzanog tehničko-tehnološkog i naučnog razvoja uopšte. Granice savremene nauke se brzo proširuju, a samim tim i broj novih pronalazaka, ideja, rešenja, te se javljaju slučajevi koji stvaraju dileme da li se radi o pronalasku koji treba zaštititi patentom ili nekim drugim oblikom pravne zaštite, odnosno koji tretman dati tom novom rešenju. Ovo pitanje stavlja na muke sve one koji se patentnom zaštitom bave, te zahteva precizniju zakonsku regulativu.

¹ Osnovu ove definicije dao Slobodan Marković u delu *Pravo industrijske svojine*, Beograd, 2000., str. 98.

² Babić, I., *Privredno pravo*, Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2005., str. 202.

Zakon o patentima iz 2004. god. bliže određuje šta se ima smatrati pronalaskom koji uživa patentnu zaštitu. Predmet pronalaska koji se štiti patentom po odredbama ovog zakona može biti: a) proizvod, a kao primer se navodi uređaj, supstanca, kompozicija i biološki materijal; b) postupak. Takođe, predmet pronalaska se može odnositi i na proizvod koji se sastoji od biološkog materijala ili koji sadrži biološki materijal, postupak kojim je biološki materijal proizveden, obrađen ili korišćen, biološki materijal koji je izolovan iz prirodne sredine ili je proizveden tehničkim postupkom, čak i ako je prethodno postojao u prirodi. Zakon daje definiciju biološkog materijala, kao materijala koji sadrži genetsku informaciju i koji je sposoban da se sam reprodukuje ili da bude reprodukovan u biološkom sistemu, kao što su mikroorganizmi, životinjska ćelijska kultura, sekvenca gena itd.

Zakon izričito propisuje da se ne smatraju pronalascima otkrića, naučne teorije, matematičke metode, estetske korekcije, programi računara, prikazivanje informacija, planovi, pravila za obavljanje intelektualnih delatnosti, drugih poslova i sl.

„Ljudsko telo, u bilo kom stadijumu njegovog formiranja i razvoja i otkriće nekog od njegovih elemenata, uključujući sekvence ili delimične sekvence gena, ne smatra se pronalaskom. Element izolovan iz ljudskog tela ili proizveden tehničkim postupkom, uključujući sekvence ili delimične sekvence gena, može biti patentibilan, čak i ako je struktura tog elementa identična strukturi prirodnog elementa.”³ Navedeno zakonsko rešenje onemogućava razne mogućnosti manipulacije ljudskim telom, koji na postojećem nivou naučnog razvika predstavljaju realnu opasnost, ali ne stoji na putu naučnom istraživanju.

Patentom se ne mogu štititi pronalasci čija bi upotreba bila protivna javnom poretku ili moralu. Pod javnim poretkom se podrazumevaju norme kojima se štite osnovne vrednosti jednog društva. Javni poredak nije isto što i skup imperativnih pravnih normi, već predstavlja uži pojam. Zakonski nije definisan, te se u svakom konkretnom slučaju procenjuje dejstvo komercijalne upotrebe pronalaska imajući u vidu osnovne društvene vrednosti. Na osnovu ovoga proizlazi, što zakon direktno i usvaja, da se komercijalna upotreba neće smatrati protivnom javnom poretku samo zato što je zabranjena zakonom ili drugim propisom. To se naročito odnosi na slučaj da je zabranjen promet proizvoda koji su predmet pronalaska. Tada se ne može odbiti zahtev za priznanje patenta. Ovo rešenje se pravda mogućnošću kasnije izmene propisa za vreme trajanja patentne zaštite u kom slučaju bi nosilac prava na patent imao vremenski prioritet u odnosu na druge podnosiocce prijava za isti pronalazak. Jednom rečju, za pronalazak čiji je predmet zakonom zabranjeno stavljati u promet može se steći patent, jer nije samo prodaja jedini način iskorišćavanja pronalaska.

Zakon propisuje da se patentom ne mogu štititi naročito sledeće:

1. postupci kloniranja ljudskih bića;
2. postupci za promenu genetskog identiteta germitivnih ćelija ljudskih bića;
3. korišćenje ljudskog embriona u industrijske ili komercijalne svrhe;
4. postupci izmene genetskog identiteta životinja, ako je vreovatno da ti postupci izazivaju patnju životinja, bez postizanja značajne medicinske koristi za čoveka ili životinju, kao i životinje koje su rezultat takvog postupka.

Ove zabrane se zasnivaju na strahu od skrnavljenja ljudske prirode i suštinskih kvaliteta čoveka. No, one su samo rezultat postojećih moralnih shvatanja humanosti, slobode, prirodnih vrednosti i sl. Ovo su teme koje izazivaju brojne i veoma argumentovane

³ Zakon o patentima, 2004., čl. 6.

rasprave, koje ne ostaju samo u domenu prava i medicine, već i filozofije. Mogućnosti nauke, otkrića i njihove primene su toliko široke da kao rezultat mogu imati unapređenje kvaliteta čovekovog života, ali i obesmišljavanje svega onog što čini postojeći sistem vrednosti, izgrađen na podlozi prirodnih vrednosti. Glavni problem je pronaći i ne prekoračiti granicu između mogućeg i korisno-potrebnog. Svako prekoračenje nosi sa sobom nesagledive opasnosti. Neke od opasnosti bi bile mogućnost stvaranja genetske natklase, genetski modifikovane nacije, stvaranje monstruma, bioterorizam i sl.

Pronalasci koji se odnose na hirurške i dijagnostičke postupke ili postupke lečenja koji se primenjuju neposredno na ljudskom ili životinjskom telu, sem proizvoda, supstanci i sl. koji se primenjuju u tom postupku, kao i biljne i životinjske rase ili bitno biološki postupak za njihovo dobijanje (*essentiali biological processes*), s tim što se dozvoljavaju određeni izuzeci kod biotehnološkog, mikrobiološkog i drugog tehničkog postupka i proizvoda dobijenog tim postupkom.

Novost pronalaska

Prvi i osnovni materijalno-pravni uslov patentibilnosti pronalaska je njegova novost. Pravnu zaštitu će dobiti onaj pronalazak koji uz ispunjenje drugih materijalno-pravnih i formalno-pravnih uslova, bude nov, odnosno predstavlja doprinos povećanju fonda naučnog i tehničkog znanja. „Novost je fundamentalni uslov za zaštitu pronalaska.”⁴

U zakonskom tekstu ovaj uslov se određuje negativnom formulacijom, tako što se kaže da je pronalazak nov ako nije sadržan u stanju tehnike, čiji je sadržaj takođe neophodno odrediti. Strasburški sporazum o unifikaciji nekih pojmova materijalnog patentnog prava stanje tehnike određuje kao sva rešenja tehničkih problema koja su do dana podnošenja patentne prijave bila dostupna javnosti putem pismenog ili usmenog opisa, upotrebe ili na bilo koji drugi način. „Stanje tehnike sačinjavaju sva tehnička znanja koja su bilo kada u prošlosti, bilo gde na svetu u bilo kojoj formi učinjena pristupačnim javnosti.”⁵ U javnosti se pronalasci mogu pojaviti u pismenoj ili usmenoj formi kao i na bilo koji drugi način. Radi potrebe pravne sigurnosti i lakšeg dokazivanja, pretežno se koristi pismena forma, koja obuhvata i zvučni, magnetni, vizuelni i elektronski zapis. Usmena forma se manifestuje na predavanjima, javnim emisijama, ali zahteva i pisani dokument koji će reprodukovati ono što je usmeno izrečeno. Kao način objavljivanja može se pojaviti i upotreba pronalaska, bilo da se radi o komercijalnom ili nekomercijalnom korišćenju, kao što je izlaganje maketa, crteža, izložbe, privatna upotreba i td. Nije bitno ko nešto objavljuje, već šta se objavljuje. Objaviti neki pronalazak ne mora samo pronalazač, već i bilo koje drugo lice, a eventualni sporovi u vezi sa tim nisu u domenu patentnog prava. „Smatra se da je javnost upoznata sa tehničkim rešenjem ako je ono bilo opisano, izloženo ili upotrebljeno na takav način da ga prosečan stručnjak iz odgovarajuće oblasti može primeniti odnosno praktično realizovati.”⁶

Stanje tehnike može da uključuje i informacije tehničkog karaktera koje nisu objavljene, a koje su nastale kao rezultat određenog pronalazačkog rada, te su sadržane u patentnim prijavama drugih pronalazača koje su podnete pre prijave pronalaska čija se novost ispituje. S obzirom da te prijave nisu objavljene, rešenje tehničkog problema iz kasnije prijave bi se, iako sadržinski podudarno sa onim iz ranije, još neobjavljene, sma-

⁴ Šarboh, S., Vera Tešankić: „Ispitivanje novosti pronalaska”, *Pravni život* br. 11/1998, str. 1119.

⁵ Marković, S., *Patentno pravo*, NOMOS, Beograd, 1997., str. 98.

⁶ Janjić, M., *Industrijska svojina i autorsko pravo*, Beograd 1982., str. 12.

tralo novim, a da to u stvari nije. Ovaj problem je rezultat mogućnosti odloženog ispitivanja patentne prijave koja postoji u patentnom procesnom pravu. Naime, od podnošenja prijave do njenog objavljivanja protiče osamnaest meseci. Sasvim je moguće da u tom roku drugi pronalazač podnese patentnu prijavu, za sadržinski isti pronalazak, do kojeg je došao potpuno nezavisno od prethodnog podnosioca prijave. Zakon o patentima predviđa rešenje i za ovaj slučaj, tako što određuje da se stanjem tehnike ima smatrati i sadržaj prijave pronalazaka podnetih u Srbiji (u vreme donošenja Zakona u Srbiji i Crnoj Gori), onakvih kakve su podnete, koje imaju raniji datum podnošenja u odnosu na one čija se novost ispituje i koje su objavljene tog datuma ili kasnije na zakonom propisan način (čl. 8. st. 2). Rešenje koje usvaja zakon, a koje propisuje da se stanjem tehnike imaju smatrati i tehnička znanja sadržana u neobjavljenim prijavama koje su podnete nacionalnom patentnom zavodu, a ne u prijavama bilo kom organu na svetu nije najsavršenije, ali čini se jedino moguće, a uz to i veoma praktično. Nemoguće je ostvariti uvod u prijave podnete bilo gde u svetu, mada se u obzir uzimaju i međunarodne prijave u kojima je naznačena zemlja čijem patentnom zavodu su podnesene prijave. Takođe, zakonsko rešenje koje predviđa da se u obzir uzimaju samo prijave koje su ranije podnete i to „onakvih kakve su podnete”, što drugim rečima znači da naknadna promena podataka iz prijave nije relevantna pri proceni novosti pronalaska koja se ispituje, predstavlja dobro i praktično rešenje. „Primenjena suplementarnog pravila o stanju tehnike stvara pravnu fikciju da se informacija o rešenju tehničkog problema sadržana u ranijoj prijavi smatra dostupnom javnosti, iako je objektivno nepoznata.”⁷ Međutim, pravne fikcije su neophodne kako bi se obezbedila pravna sigurnost u određenim slučajevima, tako da i patentno pravo nije imuno na potrebu njihove inkorporacije, uz sve nedoumice i eventualne „opasnosti” koje sa sobom nose, jer je odvijanje pravnog života bez njih često veoma otežano. „Pravna fikcija će proizvoditi pravno dejstvo samo pod uslovom da se ne ostvari raskidni uslov da prijava bude povučena ili odbačena pre službenog objavljivanja.”⁸

Zakon pravi i određene izuzetke od napred navedenih pravila, tako što navodi da će se novim smatrati i pronalazak koji je bio sadržan u stanju tehnike u periodu do šest meseci pre podnošenja prijave patenta, kao posledica očigledne zloupotrebe u odnosu na podnosioca prijave ili njegovog pravnog prethodnika, na izložbi koja je zvanično priznata na osnovu odredbi Konvencije o međunarodnim izložbama iz 1928. god., uz uslov da podnosilac prilikom podnošenja prijave navede da je taj pronalazak bio izložen i podnese odgovarajuću potvrdu o tome.

Osnovna svrha uslova novosti pronalaska se sastoji u tome da se onemoguću dvostruko patentiranje, sem u slučaju supronalazaštva. Patent za isti pronalazak ne mogu da steknu dva ili više lica. Osnovni način da se to postigne je primena prava prvenstva, koje podrazumeva da u situaciji kada dva ili više pronalazača stvore isti pronalazak, nezavisno jedan od drugoga, samo jedan uživa pravnu zaštitu i to onaj koji je prvi podneo prijavu, pri čemu se vreme meri astronomski. Pitanje patentne zaštite je od izuzetnog i međunarodnog značaja. Na ovom polju su preduzeti bitni koraci, koji omogućavaju da pravna zaštita jednog pronalaska ne bude omeđena granicama država. To pitanje rešava i Pariska konvencija. Po odredbama ove konvencije, suština međunarodnog prvenstva se sastoji u tome što jedno lice koje prijavi pronalazak za zaštitu u jednoj državi članici Konvencije, ima pravo da prilikom objavljivanja za zaštitu istog pronalaska u drugoj državi

⁷ Marković, S., *Patentno pravo*, NOMOS, Beograd, 1997., str. 102.

⁸ Varga, S., *Pravo industrijske svojine*, Privredna akademija, Novi Sad, 2007., str. 107.

članici uživa prvenstvo koje se računa od datuma podnošenja prve prijave. Jedan od najbitnijih uslova za ostvarivanje prava međunarodnog prvenstva je da potonja prijava bude podnesena u roku od dvanaest meseci od datuma podnošenja prve prijave u nekoj od država članica. Ona ne predviđa postojanje međunarodnog subjekta koji bi priznavao prava industrijske svojine sa međunarodnim dejstvom, već se međunarodna zaštita ostvaruje podnošenjem prijave u svakoj zemlji članici Pariske unije, koje je stvorena ovom konvencijom u pogledu industrijske svojine. Konvencija predviđa pravo međunarodnog prvenstva, ali način na koji se realizuje ostvarivanje zaštite, kroz posebne prijave u svakoj zemlji, stvara ogromne teškoće praktične prirode, koje u mnogome lišavaju ovo pravilo praktičnog značaja. U cilju otklanjanja ovog nedostatka je zaključen Ugovor o saradnji u oblasti patenata, 1970. god. koji je potpisala i tadašnja Jugoslavija. Ovim aktom je predviđeno osnivanje Međunarodne unije za saradnju u oblasti patenata, kao međuvladina organizacija, koja obezbeđuje saradnju u oblasti podnošenja patentnih prijavi, njihovog ispitivanja i tehničkih usluga iz ove oblasti nacionalnim telima. Osnovni cilj ovog Sporazuma je da se na osnovu jedne međunarodne prijave stekne patentna zaštita u više zemalja.

Inventivni nivo pronalaska

Uz novost, kao prvi i osnovni uslov patentibilnosti, odnosno njegovu različitost u odnosu na sva postojeća rešenja tehničkih problema koja su već sadržana u stanju tehnike, inventivnost je drugi, ne manje bitan i suštinski uslov. Svako tehničko rešenje je podložno usavršavanju, prilagođavanju, modifikaciji, koji ne predstavljaju rezultat pronalazačkog rada, već se stručnjaku nameću sama od sebe i pri najmanjoj analizi primene tih rešenja. Stoga, zakoni izričito navode inventivni nivo pronalaska kao uslov patentibilnosti. Postojeći Zakon o patentima u članu desetom navodi da pronalazak ima inventivni nivo ako za stručnjaka iz odgovarajuće oblasti ne proizilazi, na očigledan način, iz stanja tehnike. „Kao što se vidi, Zakon zahteva standard stručnjaka, kao uslov za procenu ispunjenosti ovog uslova. Reč je o imaginarnoj ličnosti čije obrazovanje, inteligencija i kreativne sposobnosti odgovaraju prosečnom stručnjaku koji se, pri uobičajenom toku stvar, bavi tehničkim problemima na koje se pronalazak odnosi.”⁹

Oblasti u kojima se pronalasci javljaju su veoma raznovrsne, tako da se ispunjenost standarda prosečnog stručnjaka ne može preciznije odrediti, niti bi to bilo celishodno. Može se zahtevati posedovanje najviših naučnih zvanja, doktora nauka, ali i običnih stručnih kvalifikacija, zavisno od prirode i kompleksnosti samog pronalaska. Pronalazak može da se odnosi na više tehničkih oblasti, što je naročito karakteristično na postojećem nivou razvoja nauke i tehnike, tako da ispunjenost uslova inventivnosti ne može da se procenjuje sa stanovišta znanja jednog prosečnog stručnjaka, već čitavog tima, iz različitih oblasti u procesu njihovog zajedničkog rada.

Stanje tehnike je kod ispitivanja uslova inventivnog nivoa uže određeno u odnosu na ispitivanje novosti pronalaska. Za ispitivanje ispunjenosti inventivnog nivoa se koristi samo stanje tehnike koje je opšte dostupno na dan podnošenja prijave za dobijanje patenta, a sadržina podnetih, a neobjavljenih prijavi se ne uzima u obzir, kao što se to čini kod ispitivanja novosti pronalaska.

Smisao inventivnog nivoa, kao uslova za zaštitu pronalaska je u priznavanju patentne zaštite samo za one pronalaskе koji predstavljaju progresivan napredak u tehnološkom razvoju, a ne one koji su rezultat redovnog, kontinuiranog i predvidljivog teh-

⁹ Marković, S., *Pravo intelektualne svojine*, Službeni glasnik, Beograd, 2000., str. 105.

nološkog razvoja, odnosno korekcija, modifikacija ili obično unapređenje postojećih tehničkih rešenja. Pošto nemaju svi pronalasci isti inventivni nivo, jer on predstavlja uslov sa mogućnošću gradacije, postoje dva oblika patentne zaštite, u obliku patenta i malog patenta. Najviši inventivni nivo imaju „pionirski pronalasci” kojima se ostvaruju novi pravci tehnološkog razvoja. Prirodno da takvih pronalazaka nema mnogo, već se uglavnom pojavljuju oni koji predstavljaju tehničke novine i progresivnija unapređenja postojećih, ali kao takvi oni ipak uživaju patentno-pravnu zaštitu. Kao što je već rečeno, pored običnih postoje i tzv. mali patenti. Njima se štite pronalasci koji imaju inventivni nivo koji prevazilazi rutinsko korišćenje stanja tehnike, ali manji od onog koji se traži za patent. Ovo naizgled složeno pitanje razgraničenja patenta od malog patenta, odnosno nivoa inventivnosti svakog tehničkog rešenja problema, je više stvar praktične prirode i procene stručnjaka za oblasti u kojima se pojavljuju, a koje zakonski nije celishodno precizno regulisati, jer se radi o tehničkim pitanjima, koja uz to na postojećem nivou naučnog razvitka predstavljaju razvojne pojave, sa velikim praktičnim reperkusijama.

Za razliku od starog Zakona o patentima iz 1995. god., postojećim nije regulisana pravna zaštita, odnosno tretman tehničkih rešenja koji ne ispunjavaju uslov inventivnosti, ali kojima se obezbeđuju povećanje produktivnosti rada, kvaliteta proizvoda, bolje iskorišćenje resursa, unapređuje zaštita na radu, zaštita životne sredine, efektivnija kontrola i sl., a u pogledu kojih su se shodno primenjivale odredbe o pronalascima iz radnog odnosa. Zakonodavac je vodio računa da ne dođe do „hiperprodukcije patenata”¹⁰, jer se tu radi često o rešenjima koja proizlaze iz rutinskog korišćenja tehnike, a za prosečnog stručnjaka ne predstavljaju nov i inventivan pronalazak, a priznavanje pravne zaštite sa svom pratećom procedurom bi usporilo spontan razvoj tehnike. Ipak, gore navedena rešenja i dostignuća nisu za podcenjivanje. Ona su često deo procesa pronalaženja, njegova prethodnica, stimulans, a kao takva zaslužuju određeni pravni tretman, a uz njega i materijalni. Zakon o patentima ne onemogućava da ova pitanja budu regulisana podzakonskim aktima ili opštim aktima privrednih društava, naprotiv regulisanje ovih pitanja treba da bude sistematski podsticano.

Industrijska primenljivost

Zakon o patentima kao treći uslov patentibilnosti pronalaska predviđa njegovu industrijsku primenljivost. „Pronalazak je industrijski primenljiv ako se predmet pronalaska može proizvesti ili upotrebiti u bilo kojoj grani industrije i poljoprivredi.”¹¹

Šire posmatrano, pod industrijskom primenljivošću se može smatrati svaka prime-na pronalaska u proizvodnji roba i pružanju usluga na tržištu, jer oni predstavljaju „u suštini nova sredstva za proizvodnju.”¹²

Smatra se da je dovoljno da industrijska primenljivost bude potencijalna, što predstavlja mogućnost materijalizacije, nezavisno od toga da li će do stvarne primene uopšte doći. Istraživanja pokazuju da tek par, najviše do deset posto pronalazaka, bude i stvarno primenjeno u industrijskom, odnosno uopšte privrednom postupku ili procesu.

Pronalazak se prijavljuje, a o njegovoj zaštiti odlučuje već nakon što njegova primenljivost bude dokazana u laboratorijskim uslovima, nezavisno od toga kakvi privred-

¹⁰ Varga, S., *Pravo industrijske svojine*, Privredna akademija, Novi Sad, 2007., str. 111.

¹¹ Zakon o patentima, 2004., čl. 11.

¹² Janjić, M., *Industrijska svojina i autorsko pravo*, Beograd 1982., str. 130.

ni uslovi postojali u jednom privrednom sistemu, sve zarad obezbeđenja zaštite prava prvenstva i obezbeđenja nesmetanog i progresivnog naučnog, a samim tim i privrednog razvoja. Ono što je važno za naše patentno pravo je da se primenljivost, kao izričiti uslov patentibilnosti, ne sme tumačiti sa stanovišta nivoa korisnosti ili bilo kojim drugim vidom socijalnih očekivanja prema pronalasku.

Kako bi se onemogućilo patentiranje bizarnih proizvoda, neka strana prava propisuju korisnost pronalaska, pod kojom se podrazumeva njegov značaj za tehnički progres, nacionalni privredni i naučni razvoj. Takav slučaj je sa pravom SAD-a i Nemačke.

Formalno-pravni aspekt sticanja patentne zaštite

U cilju obezbeđenja maksimalne pravilnosti u patentiranju pronalazaka, propisuju se poseban pravni postupak patentno-pravne zaštite. Radi se vrsti upravnog postupka, koji se, usled specifičnosti svog predmeta, odlikuje čitavim nizom osobenosti. Ovaj postupak je regulisan Zakonom o patentima i Uredbom o postupku za pravnu zaštitu pronalaska. Kao i kod svakog posebnog upravnog postupka, subsidijarno se primenjuju odredbe Zakona o opštem upravnom postupku na sva ona pitanja koja nisu *lex specialis* posebno uređena. Čitav postupak je u nadležnosti Zavoda za intelektualnu svojinu.

Načela na kojima se ovaj postupak zasniva su pismenost, tajnost i dispozitivnost, s tim što su predviđena odstupanja od svakog od njih, a naročito kod tajnosti, u onom delu koji se tiče objavljivanja patentne prijave.

Ovaj postupak se karakteriše komplikovanošću, dugotrajnošću i sporošću. Imajući u vidu cilj koji se njime nastoji postići, a to je izbegavanje nepravilnosti, dobijanje zaštite samo za one pronalaskе koji ispunjavaju strogo propisane i tehnički precizirane uslove, eliminisanje sukoba interesa, onemogućavanje falsifikata i sl. ne treba da čude proceduralne komplikacije koje zahteva zakonodavac. Ispitivanje patentnih prijava nalaže dugotrajan, visokostručan i temeljan rad, koji kao takav iziskuje vreme i troškove. Formalizam je takođe jedno od bitnijih obeležja čitavog postupka, a posledica je nastojanja da se obezbedi puna pravna sigurnost, izbegnu različiti oblici manipulacija, ali i obezbedi suštinska korisnost svakog pronalaska.

U najkraćem, struktura postupka sticanja patentne zaštite se sastoji iz sledećih faza: podnošenje prijave pronalaska, formalno ispitivanje prijave, suštinsko ispitivanje, donošenje odluke, a ukoliko odluka bude pozitivna sledi registracija patenta, izdavanje patentne isprave i objava priznatog prava.

Svaka od ovih faza se sastoji iz čitavog niza elemenata i procedura, koji nisu tema ovog rada, ali je potrebno naglasiti da formalno-pravni aspekt patentne zaštite se nalazi u funkciji primene, „oživljavanja” materijalno-pravnih uslova. Iako instrumentalnog karaktera, ovaj postupak, svojim nepravilnim ustrojstvom, može da obesmisli patentno-pravnu zaštitu, kao što je može maksimalno unaprediti, ukoliko ispunjava uslove koji su prilagođeni cilju zbog kojeg postoji.

Sadržina patentno-pravne zaštite

Sadržinu patenta čine imovinska ovlašćenja koja deluju *erga omnes* za vreme trajanja patenta, na teritoriji njegovog važenja. Nosilac patenta poseduje sledeća prava:

1. pravo korišćenja pronalaska u proizvodnji (pravo upotrebe);
2. pravo stavljanja u promet proizvoda izređenih prema zaštićenom pronalasku;
3. pravo raspolaganja patentom.

Ako je predmet patenta postupak, njegov nosilac je ovlašten da primenjuje zaštićeni postupak i da proizvode koji su dobijeni tim postupkom stavlja u promet, da ih nudi, uvozi i skladišti radi stavljanja u promet i da ih upotrebljava.

Isključiva ovlašćenja nosioca prava se ne odnose na:

1. primenu pronalaska ili upotrebu proizvoda izređenih prema njemu u lične i nekomercijalne svrhe;
2. radnje koje se preduzimaju radi istraživanja i razvoja, koji se odnose na predmet pronalaska, uključujući radnje potrebne za dobijanje odobrenja za stavljanje u promet proizvoda koji je lek namenjen ljudima ili životinjama, kao i u slučaju medicinskih proizvoda;
3. neposrednu i pojedinačnu primenu leka u apotekama na osnovu pojedinačnog lekarskog recepta i na stavljanje u promet tako pripremljenog leka.

Patent ne deluje prema savesnom licu koje je pre datuma priznanja prava prvenstva na teritoriji zemlje u kojoj je patent priznat, već otpočelo korišćenje zaštićenog pronalaska u proizvodnji ili barem izvršilo neophodne sve pripreme za upotrebu pronalaska u proizvodnji. Ovaj izuzetak se naziva pravom upotrebe, a važi jedino u slučaju korišćenja pronalaska isključivo u privredne svrhe, u sopstvenom pogonu ili u tuđem ali za svoje potrebe. Pravo upotrebe je neprenosivo, sem u slučaju prodaje preduzeća, tj. njegovog dela, a ispunjeni su napred navedeni uslovi.

Ako nosilac patenta odbije da drugim licima ustupi pravo na ekonomsko iskorišćavanje pronalaska ili im za to postavlja neopravdane uslove, Zavod za intelektualnu svojinu može, na zahtev zainteresovanog lica dati prinudnu licencu. Da bi do prinudne licence došlo, neophodno je da budu ispunjeni i drugi, zakonom propisani uslovi. Ako nosilac patenta, sam ili preko drugog lica ne koristi patent, ili ga pak nedovoljno koristi, a zainteresovano lice dokaže da raspolaže svim potrebnim kapacitetima za ekonomsko iskorišćavanje zaštićenog pronalaska, kao i u slučaju da je bez korišćenja tog pronalaska nemoguće ekonomsko iskorišćavanje drugog, kasnije zaštićenog i na ime drugog lica.

Zahtev za davanje prinudne licence se može podneti po isteku roka od četiri godine od podnošenja patentne prijave ili tri godine od priznanja patenta, zavisno od toga koji rok ističe kasnije. Nosilac prinudne licence je dužan da nosiocu patenta plaća naknadu, o kojoj u slučaju izostanka sporazuma odlučuje sud.

Zakon o patentima poznaje i tzv. licencu u javnom interesu. Uslovi za davanje prinudne licence u javnom interesu su da se patent koristi za postizanje neopravdano visokih cena ili na drugi način protivan načelu slobodne konkurencije, kao i u slučaju da je korišćenje zaštićenog pronalaska od interesa za zdravstvo, odbranu, zaštitu životne sredine, od posebnog značaja za čitavu granu privrede i sl. U ovom slučaju o zahtevu odlučuje vlada.

Zaštita patentnog prava se preventivno ostvaruje u parničnom postupku. On se pokreće tužbom koja se može odnositi na povredu prava, ukoliko je došlo do ekonomskog iskorišćavanja zaštićenog pronalaska bez dozvole nosioca prava, a njom se može zahtevati utvrđivanje postojanja prava, zabrana preduzimanja daljih akata povrede, naknada štete, objavljivanje presude o trošku optuženog i sl. Rok za podnošenje ove tužbe je vremenski ograničen na period od tri godine od saznanja za povredu, tj. u okviru objektivnog roka od pet godina od same povrede.

Tužba se može odnositi i na osporavanje drugom licu prava na zaštitu, povredu prava iz prijave, utvrđivanje svojstva pronalazača itd.

Zaključak

Intelektualna svojina predstavlja jedan od najdragocenijih resursa u svakom savremenom društvu. Njen značaj je ogroman u svakoj društvenoj delatnosti, a u privredi predstavlja neprocenjivu vrednost. U privrednom sektoru se napuštaju koncepcije razvoja samo onih grana za koje postoje dovoljni resursi, jer predmeti intelektualne svojine, a naročito patenata sami po sebi mogu da predstavljaju komparativnu prednost i budu zamajac razvoja celokupne nacionalne ekonomije. Tehnologije, informacije, organizacija rada, tehnička dostignuća, dakle sve ono što može predmet patenta, se javlja kao najdragocenije bogatstvo koje pruža nesagledive mogućnosti ekonomskog i uopšte društvenog razvoja.

Materija intelektualne svojine, a naročito patentnog prava, iziskuje potrebu adekvatne pravne regulative. Loša zakonska rešenja mogu da obesmisle smisao i značaj ovih pojava. Postojeći zakon o patentima Srbije daje dobra rešenja za materiju pravne zaštite pronalazaka. Onaj deo Zakona koji propisuje materijalno-pravne uslove patentibilnosti, zajedno sa drugim odredbama istog zakona ostavlja široke mogućnosti zaštite pronalazaštva. Novost, inovativnost i industrijska primenljivost, kao uslovi patentibilnosti, uz zakonska preciziranja, naučnu obradu i tehničku podršku razradi ovih pojmova, onemogućavaju da patentno bude zaštićeno ono tehničko rešenje koje ne predstavlja novost, ili pak koje nema nikakvu primenljivost, značaj. Zahteva za zaštitom bezvrednih otkrića ima i previše. Svaki od njih ispunjava neki od uslova koji se traže za dobijanje pravne zaštite ili delimično svaki od njih, a ipak se ne mogu smatrati pronalascima vrednim patentne zaštite. Davanjem zaštite ovakvim pojavama bi obesmisllilo celokupnu materiju patentnog prava i pronalazačku delatnost uopšte. S druge strane, prestrogo formulisanje i tumačenje ovih uslova moglo bi da onemogući razvoj pronalazaštva u našoj zemlji.

Siniša Ognjanović, Ph.D., Darko Golić

Substantive and legal requirements for patent and legal protection of an invention

A b s t r a c t

A patent is a subjective right protecting an invention.

In order to obtain the legal protection, the invention must be manifested in some substantive form.

The object of patentable invention in compliance with the Patent Act can be: a) a product, where are listed devices, substances, composition and biological material; b) process.

Key words: Patent, invention, novelty, inventive step, industry, economy, applicability, law, priority, technique, creativity

Literatura

1. Zakon o patentima, 2004.
2. Marković, S., „Pravo intelektualne svojine”, *Službeni glasnik*, Beograd, 2000.
3. Varga, S., *Pravo industrijske svojine*, Privredna akademija, Novi Sad, 2007.
4. Janjić, M., *Industrijska svojina i autorsko pravo*, Beograd 1982.
5. Babić, I., *Privredno pravo*, Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2005.
6. Šarboh, S., Tešankić, V., „Ispitivanje novosti pronalaska”, *Pravni život* br. 11/1998.